

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-448-4-49>

МЕХАНІЗМ ВУГЛЕЦЕВОГО КОРИГУВАННЯ ІМПОРТУ ЄС ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Механізм вуглецевого коригування імпорту слугує складником кліматичної політики ціноутворення на викиди парникових газів та пов'язаний з відсутністю міжнародно скоординованих дій у цій сфері. Він покликаний вирівняти вартість вуглецевих викидів для внутрішніх та іноземних виробників через введення на кордоні збору для продукції з тих країн, де ціна на викиди вуглецю, здійснених на всіх етапах виробництва та транспортування, є нижчою, ніж в країні імпорту, або відповідні стягнення не здійснюються взагалі. Таке коригування переслідує дві основні цілі: зменшити глобальні викиди парникових газів і запобігти появі конкурентних переваг у зовнішній торгівлі для виробників з тих країн, де уряди провадять менш амбітну кліматичну політику [1].

Із запровадженням механізму вуглецевого коригування імпорту пов'язують і інші позитивні наслідки та переваги:

- зниження вуглецевого витоку, який виникає у ситуації, коли компанії з юрисдикцій, де встановлені високі ціни на викиди вуглецю, ухвалюють рішення перенести виробничі потужності до юрисдикцій з нижчою вартістю викидів;

- обмеження втрати міжнародної конкурентоспроможності для внутрішніх виробників внаслідок введення вуглецевого податку, системи торгівлі викидами або іншого механізму ціноутворення на викиди парникових газів;

- стимулювання торгових партнерів до запровадження власних механізмів ціноутворення на викиди вуглецю та посилення своєї кліматичної політики для того, щоб уникнути додаткових стягнень на кордоні при експорті своїх товарів;

- підвищення прозорості в оцінці вуглецевого сліду у ланцюгах поставок, оскільки розрахунок обсягів відповідних стягнень на кордоні вимагає детальних звітів про кількість викидів парникових газів на кожному етапі виготовлення та транспортування продукції, що спрямовується на експорт [2, с. 89].

Ідея щодо необхідності коригування вартості вуглецю на кордоні не нова і вже давно стала предметом публічних дискусій на рівні провідних міжнародних організацій [3, с. 100–101]. Однак тривалий час вона не виходила за межі теорії, оскільки застосування відповідного механізму на практиці наражалося на низку труднощів, пов'язаних зі значною кількістю імплементаційних питань. До таких питань відносять: галузеве і географічне охоплення механізму; викиди вуглецю, на які розповсюджується дія механізму (прямі, непрямі); методологія обчислень дефолтних показників інтенсивності викидів для конкретних країн і можливість їх спростування окремими виробниками; винятки із застосування механізму, облік та відстеження змін в іноземній кліматичній політиці; сфера використання зібраних коштів тощо [4, с. 10–19].

Європейський Союз став першим суб'єктом, який запровадив цей механізм на практиці. 1 жовтня 2023 року в ЄС розпочався перехідний етап дії механізму вуглецевого коригування імпорту (Carbon border adjustment mechanism, CBAM), який триватиме до кінця 2025 року. Під дію цього механізму наразі потрапили ті товари, виробництво яких характеризується найбільш інтенсивними викидами парникових газів, зокрема чорні метали і вироби з них, залізорудний агломерат, алюміній і вироби з нього, клінкер і цемент, аміак і азотні добрива, електрична енергія, водень. Протягом перехідного періоду експортери зазначеної продукції до ЄС зобов'язані надавати контрагентам інформацію щодо прямих і непрямих викидів парникових газів, пов'язаних з її виробництвом, однак додаткова плата за викиди поки не стягується. Перехідний період покликаний стати навчальним часом для зацікавлених сторін (імпортерів, виробників, органів влади) для того, щоб накопичити корисну інформацію про промислові викиди парникових газів, вдосконалити методологію їх обрахунку та обліку.

Починаючи з 2026 року, імпортери ЄС сплачуватимуть за вуглецеві викиди при ввезенні вищезазначеної продукції з третіх країн. Винятками стали країни, які приєдналися до системи торгівлі викидами ЄС (EU Emission trading system, EU ETS) або уклали угоди про повне об'єднання власних національних систем торгівлі викидами з європейською. До них належать Швейцарія, Ліхтенштейн, Ісландія, Норвегія та п'ять інших дрібних територій [5].

У рамках СВАМ сплата за вуглецеві викиди розраховуватиметься на основі обсягів викидів, які виникли в результаті виробництва продукції (вуглецевий слід), та вартості цих викидів, яка визначатиметься на основі ціни на ринку вуглецевих сертифікатів EU ETS. Фактично, механізм карбонового коригування імпорту ЄС стане доповненням до EU ETS, в рамках якого запровадять СВАМ-сертифікати для імпортерів до ЄС продукції, виробництво якої характеризується інтенсивними викидами CO₂. Вартість СВАМ-сертифікатів визначатиметься на основі

середньотижневої аукціонної ціни квот на викиди CO₂ в рамках EU ETS, вираженої в євро за тонну викидів CO₂. Відтак імпортери в ЄС купуватимуть СВАМ-сертифікати, що відповідають ціні за викиди CO₂, яка була б сплачена, якби відповідні товари були вироблені на території країн ЄС. Якщо виробники з третіх країн зможуть довести, що вони у своїй юрисдикції частково чи повністю сплатили за вуглецеві викиди, які мали місце при виготовленні їхньої продукції, відповідна вартість буде вирахувана для імпортера в ЄС.

Одним із головних чинників, які спонукали ЄС до запровадження СВАМ, є стрімке зростання вартості вуглецевих викидів у рамках EU ETS. Ще у 2019–2020 роках вартість сертифікатів на викид однієї тонни CO₂ на ринку EU ETS не перевищувала 30 євро. Та в міру затвердження у ЄС дедалі амбітніших планів з декарбонізації економіки і застосування дедалі жорсткіших заходів, покликаних прискорити зелений перехід, вартість однієї тонни викидів зросла до 92,9 євро наприкінці січня 2022 р. В умовах шоку, викликаного запровадженням санкцій на імпорт російських енергоносіїв, ціна на викиди CO₂ продовжила зростати та сягнула максимуму у 104,8 євро/т у березні 2023 р. Хоча відтоді ціна на викиди парникових газів у ЄС знизилася та стабілізувалася у діапазоні 60–70 євро/т у другому півріччі 2024 р., вона залишається однією з найвищих у світі [6].

За даними Світового банку, середня ціна однієї тонни CO₂ у рамках систем торгівлі викидами, які діють у різних країнах та регіонах світу, у 2024 р. склала від 0,61 дол. США/т в Індонезії до 59,17 дол. США/т у Швейцарії. Вуглецевий податок, як альтернативний механізм ціноутворення на CO₂, становив у 2024 р. від 0,76 дол. США/т в Україні до 58,94 дол. США/т у Британській Колумбії (провінція в Канаді). Вищі ставки цього податку, ніж вартість CO₂ в рамках EU ETS, діють у Норвегії (107,78 дол. США/т), Ліхтенштейні та Швейцарії (132,1 дол. США/т), на які запроваджений в ЄС СВАМ не розповсюджується [7].

Слід зазначити, що в ЄС існує практика роздачі безкоштовних дозволів на викиди парникових газів для захисту конкурентоздатності деяких енергоємних галузей. Доступ європейських підприємств до таких дозволів стримує попит на ринку EU ETS, а відтак і ціни на вуглецеві викиди. Однак разом із введенням СВАМ затверджено графік поступового згортання видачі безкоштовних дозволів протягом 2026–2034 рр. Як наслідок, ціна однієї тонни викидів CO₂ в рамках EU ETS до кінця поточного десятиріччя триматиметься у межах 70–75 євро, а вже у наступному зросте до 140 євро/т у 2040 р. За наявними оцінками, у 2044 р. вона може перевищити 500 євро/т у міру наближення ЄС до кінцевої мети побудови кліматично-нейтральної Європи до 2050 року [8, с. 7–8]. За таких перспектив СВАМ постає важливим чинником

вирівнювання конкурентних умов для низки галузей промисловості ЄС, а переваги від його застосування перекривають усі можливі недоліки і незручності, пов'язані з його імплементації.

Суттєва різниця у вартості вуглецевих викидів у поєднанні з об'єктивними складнощами залучення інвестицій в екологічну модернізацію виробництва в умовах воєнного стану обумовлюють істотні виклики від запровадження СВAM для тих галузей української промисловості, які підпали під його дію. Продукція, на яку поширюється СВAM, посідає важливе місце в українському експорті. У 2021 році частка відповідної продукції у товарному експорті України становила 10,7%, а в експорті до ЄС – 26,3%. Внаслідок широкомасштабного вторгнення вона дещо скоротилася і в 2023 р. склала 9,9% у загальному експорті та 15,7% в експорті до країн ЄС. Вартісні обсяги цього експорту становили майже 3,6 млрд дол. США у 2023 році [9].

В експорті з України до ЄС продукції, яка підпала під СВAM, переважають залізорудний агломерат, чорні метали та вироби з них. На них у 2023 р. припало 93,0% відповідних обсягів поставок. Частки алюмінію та електроенергії склали по 2,2%, цементу – 1,8%, добрив – 0,8%. Експорт водню з України до ЄС наразі не здійснюється. Варто зазначити, що внаслідок викликаних війною складнощів з логістикою та утрудненого доступу до традиційних маршрутів міжнародної торгівлі ЄС став основним зовнішнім ринком збуту для вітчизняних виробників вказаної продукції. Так, у 2023 р. частка ЄС у географічній структурі експорту чорних металів України склала 82,5%. Для електроенергії ця частка становила 78,3%, алюмінію – 80,7%, цементу – 86,5%, добрив – 90,0% [9].

За попередніми оцінками, без зменшення інтенсивності вуглецевих викидів у відповідних галузях вітчизняної промисловості додаткові стягнення за викиди вуглецю в рамках СВAM можуть повністю заблокувати експорт з України до ЄС за вказаними товарними групами вже до 2034 року.

Список використаних джерел:

1. E. Campbell, A. McDarris, B. Pizer. Border Carbon Adjustments. *Resources for the Future*. 2021. URL: https://media.rff.org/documents/BCA_101_Explainer.pdf
2. World Trade Report 2022: Climate change and international trade. Geneva: WTO, 2022. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtr22_e/wtr22_e.pdf
3. Trade and Climate Change: WTO-UNEP Report. Geneva: WTO-UNEP, 2009. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/trade_climate_change_e.pdf
4. Cosbey, A., Dröge, S., Fischer, C. and Munnings, C. Developing Guidance for Implementing Border Carbon Adjustments: Lessons, Cautions, and Research Needs from the Literature. *Review of Environmental Economics and Policy*. 2020. 13(1), P. 3–22.
5. Fallman H. CBAM – Carbon border adjustment mechanism. *Proceedings of the 13th EU ETS Compliance Conference*, Brussels & online, 22 November 2022. URL: https://climate.ec.europa.eu/system/files/2023-01/20221222_p1b_en.pdf

6. Carbon Emissions Allowances Prices sourced from the EU Emissions Trading System / Trading economics. URL: <https://tradingeconomics.com/commodity/carbon>

7. State and Trends of Carbon Pricing Dashboard / The World Bank. URL: <https://carbonpricingdashboard.worldbank.org/compliance/price>

8. Carbon price forecast under the EU ETS: Executive brief – November 2023 / Enerdata. URL: <https://www.enerdata.net/publications/executive-briefing/carbon-price-forecast-under-eu-ets.pdf>

9. Зовнішньоекономічна діяльність – зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу / Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>